

Sydafrikansk självkritik

Förre överdomaren H A Fagan har utgivit en bok om det sydafrikanska problemet, *Our responsibility*, som i hans hemland väckt stor uppmärksamhet. Delvis beror detta på författarens tidigare ställning. Fagan är boer (Afrikaaner) och tillhör den reformerta kyrkan, han var medlem av Hertzogs nationalistiska parti och av ministären Hertzog-Smuts och tillhörde efter brytningen mellan de båda ledarna 1939 den nationalistiska oppositionen i parlamentet; sedan han år 1943 blev medlem av högsta domstolen har han stått utanför politiken. Att en man med dessa föregående kritiserar nationalisternas raspolitik efter valsegern 1948 är av intresse, även om hans kritik är mera försiktig och begränsad än den som tidigare framförts av ledande reformerta kyrkomän (Marais, Keet).

Fagan utgår från att en rad ledande nationalisterna — bland dem nuvarande premiärministern Verwoerd, däremot inte Malan — trodde på möjligheten att genomföra total separation (apartheid) av vita och bantus, alltså en uppdelning av landet och överförandet av de i "vita" områden arbetande bantus till reservaten i öster och norr. En av de främsta representanterna för apartheidideologin, statssekreterare Eiselen, tänkte sig år 1948 att en sådan klyvning skulle kunna genomföras på tjuugu år. Hur man än ställer sig till denna plan i princip, säkert är att den är utförbar, betonar Fagan. Detta har ingående klarlagts i skilda kommittéutredningar, senast i Tomlinsonkommitténs betänkande 1954. Bantus (nu nära 10 miljoner) kan inte livnära sig i reservaten (13 % av jorden), och de vita (nu 3 miljoner) kan

En sydafrikansk jurist har nyligen väckt uppmärksamhet i sitt hemland genom att — dock helt inom ramen för regeringens allmänna politik i rasfrågan — föreslå vissa lättnader i den legala diskrimineringen av landets icke-vita befolkning, exempelvis i fråga om passsvånget. Att denna framstöt kunnat betraktas som ett oroande angrepp på den officiella politiken visar bäst hur fruktansvärt läget är, skriver Herbert Tingsten i denna artikel.

inte utan bantus arbetskraft bevara produktionen inom de väldiga "vita" områdena. Dessa områden, 87 procent av landet, är i realiteten högst "blandade", med 28 procent vita, 56 procent bantus och 16 procent blandrasiga och asiater enligt 1951 års folkräkning; numera är säkerligen de vitas relativa antal avsevärt mindre. Den "rena" apartheidpolitiken är alltså omöjlig, det inses alltmer av de ledande, men man talar av vana och taktik fortfarande som om den vore en tänkbar, om också tidsödande, utväg ur dilemmat.

I praktiken har apartheidpolitiken kommit att innebära något helt annat: mera fullständig segregation, de icke-vitas uteslängande från all politisk verksamhet, hårdare förtryck. Mot denna politik ställer sig Fagan på grunder som här inte behöver redovisas i huvudsak kritisk. Men han anser stämningen i Sydafrika vara sådan att det mesta inte kan ändras; alldeles uteslutet är det enligt hans mening att vida de undertryckta rasernas politiska rättigheter. Han stannar därför vid att föreslå att man, med

bevarande av den konventionella segregationen, skall lätta på den legala diskrimineringen (bostäder, passsvång och annat). Från denna plattform manar han sydafrikanerna av alla raser till enigt arbete i det helas tjänst och att ställa rasfrågan utanför politiken.

Att en bok som denna kunnat betraktas som ett oroande angrepp på den officiella politiken och som ett allvarligt försök att nå avspänning visar bäst hur fruktansvärt läget är. Fagan begär i realiteten att de undertryckta raserna mot några detaljreformer skall uppge alla tankar på politisk aktion och framtida likställighet. Med ständigt större eftertryck visar händelserna att det är för sent för sådana välmående, men i det väsentliga alltigenom konservativa förslag. HERBERT TINGSTEN